

Research Paper

Pathology of Policies on Street Children in Iran

*Ali Khajeh Naieni¹ , Safiehsadat Hashemi²

1. PhD. of Public Policy, Department of Political Sciences, Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

2. PhD. of Public Policy, Researcher of Center for Public Policy Studies, University of Tehran, Tehran, Iran.

Use your device to scan
and read the article online

Citation: Khajeh Naieni, A., & Hashemi, S. (2020). [Pathology of Policies on Street Children in Iran (Persian)]. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 10(36), 142-163.

Received: 15 Sep 2019

Accepted: 09 May 2020

Available Online: 01 Nov 2020

Key words:

Policy, Street children,
Institutional interference,
Iran

ABSTRACT

For many years, the street children's issue has been the agenda of various governments of the Islamic Republic of Iran. However, for multiple reasons, there is still no comprehensive and desirable solution to control and reduce this issue. By analyzing the content of available resources, this research seeks to address the pathology and the causes of failure in organizing street children in Iran. The study's findings indicate that the ambiguity in the recognition and definition of the problem, duplicate works, the interference of institutional duties, lack of macro-policy and instability, and the continuous and radical changes in the policies are the most critical problems of organizing the street children in Iran. This study recommends that regulating policies (including various laws and regulations adopted by multiple institutions) should shape street children's organization in a policy package. The tasks of the institutions and the executive agencies should be carefully set and far-reaching so that the functions of different institutions in various aspects of the street children's problem are identified and be away from useless activities of executive agencies in this area.

* Corresponding Author:

Ali khajeh Naieni, PhD.

Address: Department of Political Sciences, Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

E-mail: naeniali@ut.ac.ir

مقاله پژوهشی آسیب‌شناسی سیاست‌های سامان‌دهی کودکان خیابانی در ایران

* علی خواجه نایینی^۱، صفیه‌سادات هاشمی^۲

۱. دکتری، گروه سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۲. دکتری، پژوهشگر مرکز مطالعات سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

مسئله کودکان خیابانی در دستور کار دولت‌های مختلف در جمهوری اسلامی قرار داشته است، اما همچنان راه‌حل جامع و مطلوبی که بتواند در کنترل و کاهش این مسئله گام‌های اساسی بردارد احصا نشده است. این پژوهش با تحلیل محتوای منابع موجود درصدد آن است که به آسیب‌شناسی علل عدم موفقیت سیاست‌های سامان‌دهی کودکان خیابانی در ایران بپردازد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مؤلفه‌های «ابهام در شناخت و تعریف مسئله»، «موازی‌کاری و تداخل وظایف نهادی»، «عدم مرجعیت کلان‌سیاستی» و «بی‌ثباتی و تغییر مداوم و رادیکال در سیاست‌های اتخاذشده» از مهم‌ترین آسیب‌های سیاست‌گذاری کودکان خیابانی در ایران است. پیشنهادات سیاستی این پژوهش این است که با تنقیح سیاست‌های (شامل قوانین و مقررات مختلف صادرشده از سوی نهادهای مختلف) سامان‌دهی کودکان خیابانی در کشور به یک بسته سیاستی واحد و اثرگذار در این حوزه دست یافت. در این بسته سیاستی، تنظیم نهادی وظایف دستگاه‌های اجرایی باید به دقت و دور از کلی‌گویی انجام شود تا مرزهای دخالت نهادهای مختلف در ابعاد مختلف مسئله کودکان خیابانی مشخص شده و از فراق‌کنی‌های دستگاه‌های اجرایی در این حوزه جلوگیری شود. در نهایت اینکه، وجود یک تصویر و افق مورد اجماع ذی‌نفعان مختلف این حوزه می‌تواند به ثبات سیاستی راه‌حل‌های اتخاذشده برای سامان‌دهی کودکان خیابانی در ایران کمک کند.

تاریخ دریافت: ۲۴ شهریور ۱۳۹۸
تاریخ پذیرش: ۲۰ اردیبهشت ۱۳۹۹
تاریخ انتشار: ۱۱ آبان ۱۳۹۹

کلیدواژه‌ها:

سیاست‌گذاری،
کودکان خیابانی،
مرجعیت، تداخل
نهادی، تغییرات
رادیکال سیاستی،
ایران

* نویسنده مسئول:

دکتر علی خواجه نایینی

نشانی: تهران، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، گروه سیاست‌گذاری عمومی.

پست الکترونیکی: naieni@ut.ac.ir

مقدمه

یونیسف (۱۹۸۶) باید میان سه دسته از کودکان خیابانی تفاوت قائل شد. دسته اول کودکانی هستند که در خیابان کار می‌کنند، ولی با خانواده‌های خود زندگی می‌کنند. دسته دوم کودکانی هستند که در خیابان کار کرده و به طور پراکنده از حمایت ناکافی خانواده‌های خود برخوردارند. دسته سوم نیز کودکانی هستند که در خیابان کار می‌کنند، ولی از حمایت خانواده برخوردار نیستند.

در ایران نیز مسئله کودکان خیابانی در دهه‌های اخیر همواره به عنوان معضلی که به اشکال مختلف خود را نشان داده، مطرح بوده و سیاست‌گذاران، سیاست‌ها، راهبردها و برنامه‌های مختلفی در این خصوص اتخاذ کرده و فعالیت‌ها و اقدامات متنوعی را اجرا کرده‌اند. با وجود این، و پس از گذشت سال‌های قابل توجهی از اجرای سیاست‌های مختلف در خصوص مسئله کودکان خیابانی، همچنان کنترل این مسئله از موفقیت چندانی برخوردار نبوده و این آسیب اجتماعی در حال نمایاندن خود است. این پژوهش تلاش می‌کند تا با تمرکز بر مسئله کودکان کار و خیابانی به بررسی علل عدم موفقیت سیاست‌ها و اقدامات اتخاذ شده کشور در این خصوص بپردازد.

مؤلفه‌های فرایند سیاست‌گذاری عمومی

مدل مرحله‌ای سیاست‌گذاری، عملکرد دولت و تصمیم‌گیران را به پنج مرحله به هم وابسته تقسیم می‌کند: در مرحله شناخت مشکل، مسائل عمومی مورد بررسی قرار می‌گیرند. مسائل عمومی عبارت‌اند از یک نیاز انسانی، یک محرومیت یا یک نارضایتی که به وسیله خود فرد یا دیگری شناسایی شده و برای آن راه حل جست‌وجو می‌شود و در ارتباط با آن، علاوه بر کسانی که به صورت مستقیم درگیر هستند، افراد دیگری هم خود را درگیر دانسته و عکس‌العمل

پدیده کودکان خیابانی که از آن تحت عنوان تراژدی شهری یاد می‌شود، معضل اجتماعی شایع در کلان‌شهرهای جوامع معاصر، اعم از کشورهای پیشرفته صنعتی و کشورهای در حال توسعه است. با این تفاوت که میزان بروز این پدیده، زمینه‌ها و عوامل گسترش آن و نحوه مقابله با آن، در جوامع مختلف، بر حسب ویژگی‌های اقتصادی اجتماعی و فرهنگی آن‌ها متفاوت است. تعاریف متفاوتی در خصوص کودکان خیابانی وجود دارد (UNCHS, 2000: 73). سازمان جهانی بهداشت، کودکان خیابانی را به چهار گروه مختلف دسته‌بندی کرده است: ۱. کودکانی که در خیابان‌ها زندگی می‌کنند و اولین نگرانی آن‌ها زنده ماندن و داشتن سرپناه است. ۲. کودکانی که از خانواده خود جدا شده‌اند و موقتاً در مأمنی مانند خانه‌های متروک و سایر ساختمان‌ها، پناهگاه‌ها و سرپناه‌ها زندگی می‌کنند و یا از منزل یک دوست به منزل دوست دیگر می‌روند. ۳. کودکانی که تماس با خانواده خود را حفظ می‌کنند، ولی به علت فقر، پرجمعیت بودن خانواده یا سوءاستفاده جنسی و جسمی از آنان در بعضی شب‌ها و اکثر ساعات روز، در خیابان‌ها به سر می‌برند. ۴. کودکانی که در مراکز ویژه نگهداری می‌شوند، اما قبلاً در وضعیت بی‌خانمانی به سر می‌برده‌اند و در معرض خطر برگشت به همان وضعیت هستند (قاسم‌زاده، ۱۳۸۲). بر اساس تعریف صندوق کودکان سازمان ملل متحد، یونیسف، در سال ۱۹۹۷، کودکان خیابانی به کودکانی اطلاق می‌شوند که در شهرهای بزرگ برای ادامه بقای خود مجبور به کار یا زندگی هستند. یونیسف حضور و زندگی در خیابان و کار برای ادامه بقا را دو عنصر اساسی شمرده شدن کودکان در زمره کودکان خیابانی می‌داند (Agnelli, 1986: 34). طبق تعریف

نشان می‌دهند. امروزه برخی از موضوعات به دلیل گستردگی ابعاد و پیچیدگی مفهومی به عنوان مسائل بدخیم معرفی می‌شوند. سنخ مسائل بدخیم از جنس مسائل نامشخص، ابهام‌آمیز و دارای مناقشه هستند و راه‌حل آسانی پیش‌روی خودشان ندارند و همین عامل باعث می‌شود که بدخیم بودن به معنای بار ارزشی و هنجاری نباشد. چالش‌ها برای تعریف مسئله جهت شناسایی، شاید اساسی‌ترین ویژگی تعریف یک مسئله بدخیم باشد که می‌تواند به عناصر متنوع واقعیت‌ها و ارزش‌ها مربوط باشد. در مسائل بدخیم صورت‌بندی مشخصی از تعریف مسئله وجود ندارد و تعریف راه‌حل و خود مسئله به یکدیگر بستگی دارند و نمی‌توان نقطه پایانی را برای تعریف و حل این‌گونه مسائل متصور شد. عامل دیگر در حل این‌گونه مسائل، مشارکت شهروندان و ذی‌نفعان در سیاست‌گذاری عمومی و اجرایی در مرزهای درون و برون‌سازمانی است. در واقع مسائل بدخیم نیازمند راه‌حل نوآورانه و جامع است. از بُعد دیگر باید بیان کرد که بدخیم بودن بدان معناست که این‌گونه مسائل در معرض برداشت‌های ذهنی کنشگران، مداخلات سیاسی گسترده و تأثیرات عمیق سیستم‌ها روی یکدیگر هستند. این مسائل ماهیت غیرفنی دارند و اصلاح روابط انسانی و با اجتماعی می‌توان راهی برای حل مسئله یافت؛ چنان‌که ویلیامز^۱ بیان می‌کند مسائل بدخیم، «سازه‌ای اجتماعی هستند و طبق نظر بعضی، پیچیدگی اجتماعی مسائل بدخیم به جای پیچیدگی فنی»، آن‌ها را برای شناسایی دشوار می‌کند (Australian Public service, 2007).

در علوم سیاست‌گذاری می‌توان از مسائل بدخیم تحت عنوان مشکلات سیاستی بد صورت‌بندی شده یادکرد. ویلیام دان^۲ معتقد است مشکلات سیاستی

آن‌چنان پیچیده هستند که نمی‌توان با تکیه بر فهم و ادراک روزانه با آن‌ها برخورد کرد. مشخصات مهم مشکلات سیاستی را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد: ۱. وابستگی متقابل: در واقع مشکلات سیاستی دارای وجود مستقل نیستند. هر مشکل سیاستی جزئی از یک مجموعه نظام کلی به نام نظام مشکلات است. هر نظام کلی مشکلات متشکل از مجموعه شرایط و اوضاعی است که بر محیط حاکم است و باعث نارضایتی بخش‌های مختلف جامعه شده است. ۲. ذهنی بودن: شرایط خارجی که مشکلی را پدید می‌آورند به نحو خاص و کاملاً انتخابی تعریف و طبقه‌بندی می‌شوند و مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. مشکلات سیاستی «محصول عملیات فکری در محیط هستند. هر مشکل سیاستی عنصری از یک وضعیت مشکل است که با تجزیه و تحلیل از این وضعیت جدا شده است؛ بنابراین آنچه ما تجربه می‌کنیم وضعیت‌های مشکل مختلف است نه خود مشکلات». ۳. ساختگی بودن: مشکلات سیاستی محصول قضاوت ذهنی بشر هستند، این‌گونه مشکلات همچنین به عنوان تعاریفی از شرایط عینی اجتماعی شناخته می‌شوند. مشکلات سیاستی با توجه به شرایط اجتماعی و توسط قوه داور بشر ساخته می‌شوند، تداوم می‌یابند و تغییر و تحول پیدا می‌کنند. مشکلات به‌هیچ‌وجه وجود مستقلی از اشخاص و گروه‌هایی که آن‌ها را تعریف می‌کنند ندارند. ۴. پویا بودن: به تعداد تعاریف موجود در مورد یک مشکل می‌توان در مورد آن مشکل راه‌حل ارائه داد. «مشکلات و راه‌حل‌های مناسب آن‌ها دائماً در حال تغییر هستند؛ بنابراین مشکلات همواره در حالت حل‌شده باقی نمی‌مانند. راه‌حل‌های مشکلات نیز پس از چندی کهنه و غیرمفید می‌شوند حتی اگر هیچ تغییر و تحولی در مشکلات پدید نیاید» (Dunn, 2017). در مرحله تصمیم‌گیری، گزینه‌هایی،

1. Williams
2. William Donne

کودکان خیابانی باید بهبود پیدا کند تا امکان یادگیری و تحرک اجتماعی آن‌ها ارتقا یابد (Radmard & Beltekin, 2014). کامباراکاران^۳ (۲۰۰۴) با مطالعه کودکان خیابانی در بمبئی هند به این نتیجه رسیده است که ارتباطات ناموفق میان والدین و فرزندان در خانواده و فقدان برقراری عواطف میان مادر و فرزندان، مهم‌ترین دلیل گرایش کودکان به خیابان است. در این میان اتخاذ استراتژی‌هایی برای مقابله با پدیده انتخاب خانواده‌های جایگزین که در نتیجه این نقص روی می‌دهد (تکیه بر شبکه همسالان و دوستان یا گرایش به خانواده‌های حاشیه‌نشین از مؤلفه‌های اصلی آن است) ضروری است. در سیاست‌هایی که برای حل این مسئله در نظر گرفته می‌شود باید به این نکته توجه کرد که خلأ عاطفی و نیز احساس اعتماد به‌وجودآمده ناشی از قرار داشتن در شبکه جمعی افراد در وجود کودکان خیابانی نهادینه شده و لازم است که سیاست‌های اتخاذی درون‌مایه‌هایی از این عناصر را در برداشته باشد (Kombarakaran, 2004). راهکارهای مطالعه معظم علی^۴ و همکاران (۲۰۰۴) در خصوص کودکان خیابانی در پاکستان این است که با توجه به اینکه اکثر کودکان خیابانی از نوع «کودکان در خیابان»^۵ هستند (مشخصه اصلی این کودکان ارتباط متناوب با خانواده است)، خانواده‌های دارای ریسک زیاد (خانواده‌هایی که احتمال کشیده شدن کودکان آن‌ها به خیابان بسیار زیاد است) باید شناسایی شده و برنامه‌های ممانعت در خصوص آن‌ها اجرا شود. اقدام دیگر باید این باشد که پایگاه داده کاملی از وضعیت کودکان خیابانی ایجاد شود تا بتوان استراتژی یکپارچه و برنامه عمل مدونی در این خصوص تدوین کرد. در نهایت اینکه برنامه‌های توسعه

رسماً بر اساس ملاک‌هایی (مثلاً با گزینش عقلانی) از میان چند گزینه انتخاب می‌شوند. درواقع، پس از شناخت مشکل، کارگزاران حکومتی پیرامون آن به بررسی پرداخته و سعی در ارائه پیشنهادهایی برای حل مشکل می‌کنند، آن‌ها در این ارتباط به ریزنی با بازیگران اجتماعی می‌پردازند و به دنبال جلب حمایت هستند. پس از ارائه راه حل‌ها، فرایند مشروعیت دادن به یک راه حل آغاز می‌شود. این مرحله بسیار مهم و حیاتی است؛ زیرا با تصمیم‌گیری همراه است. تصمیم‌گیری عبارت است از طراحی سیاست خاص که سیاست‌گذاران می‌خواهند از طریق آن یک مشکل را حل کنند. مرحله بعد، اجرای سیاست‌هاست که درواقع ابزارهای عملیاتی به کار گرفته می‌شود. نهایتاً آخرین حلقه این چرخه، نظارت و کنترل نتایج و ارزیابی اجرای سیاست‌هاست و آن بازخوردهای شناختی است که در طول عمل به شکل تکوینی یا پایانی از این عملیات سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌ها گرفته می‌شود و تأثیرات این مرحله دوباره در مرحله ابتدایی نمایان می‌شود (وحید، ۱۳۹۵).

۱. ادبیات موضوع

مرور مطالعات صورت‌گرفته در خصوص کودکان خیابانی در جهان نشان می‌دهد که بسته به شرایط هر کشور و مقتضیات اجتماعی آن، راه حل‌های متنوعی در مواجهه با این مسئله وجود دارد. به عنوان مثال، مطالعه کیفی و مصاحبه عمیق با کودکان کاری که در خیابان‌های استانبول زندگی می‌کنند نشان می‌دهد که مهم‌ترین مؤلفه در حل مسئله کودکان خیابانی، آموزش و یادگیری آن‌هاست. تجربه ترکیه نشان می‌دهد سیاست‌ها تنها بر فرایندهای مدرسه‌محور نباید متکی باشد، بلکه یادگیری یک فرایند اجتماعی است که در طول زمان و با تکیه بر خانواده روی می‌دهد. درواقع شرایط زندگی خانواده

3. Kombarakaran
4. Moazzam Ali
5. On the street

است که مشارکت نهادهای غیردولتی در اجرای برنامه‌های مربوطه، تأثیر زیادی بر کنترل مسئله کودکان خیابانی دارد (Ferguson, Dabir, Dortz-bach, Dyrness & Spruijt-Metze, 2006).

لام و چنگ^{۱۰} (۲۰۰۸) با مطالعه کودکان خیابانی شهر شانگهای چین این بحث را مطرح می‌کنند که باید کودکان خیابانی را به مثابه بازیگران فعالی^{۱۱} در نظر گرفت که شرایط نامساعد خانواده، رغبت آن‌ها را برای بازگشت به آن کاهش می‌دهد. بنابراین این سیاست می‌تواند در پیش گرفته شود که به جای اجرای برنامه‌هایی که بازگشت آن‌ها به خانواده‌شان را هدف قرار می‌دهد، استراتژی‌هایی در پیش گرفته شود که از زندگی امن، سالم و رو به رشد کودکان در خیابان حمایت کرده و بتواند وضع موجود این کودکان در خیابان را ارتقا دهد. از نظر نویسندگان، نقش سازمان‌های غیردولتی در این خصوص برجسته‌است (Lam & Cheng, 2008). کودراتی^{۱۲} و همکاران (۲۰۰۸)، برقراری بخش حمایت از خانواده و کودکان در پلیس سودان، برقراری شبکه‌ای از ارتباطات میان سازمان‌های مربوطه و ان‌جی‌اوه‌ای بین‌المللی، همکاری میان حکومت و ان‌جی‌اوه‌ها در جهت تدوین برنامه استراتژیک پنج‌ساله با عنوان عدالت کودکان، بازبینی رسمی همه قوانین مربوطه به کودکان با توجه به معاهده سازمان ملل در مورد حقوق کودک و استفاده از برنامه‌های بلندمدت برای ادغام دوباره^{۱۳} کودکان خیابانی در خانواده‌هایشان را از جمله برنامه‌هایی ذکر می‌کنند که در سودان برای حل مسئله کودکان خیابانی جریان دارد (Kudrati, Plummer & El Hag Yousif, 2008). به طور کلی

مهارت برای کودکان خیابانی با مشارکت مراکز دولتی و غیردولتی در مراکز ویژه آموزش کودکان خیابانی که با مشارکت نهادهای مذکور ایجاد شده اجرا شود (Ali, Shahab, Ushijima & de Muynck, 2004).

آدرینتو^۶ (۲۰۰۰) با مطالعه کودکان خیابانی در نیجریه چهار پیشنهاد سیاستی را به شرح زیر مطرح می‌کند: ۱. از آنجایی که دلایل اقتصادی مهم‌ترین علت ایجاد پدیده کودکان خیابانی است، مناسب است راه‌حلی‌هایی دنبال شود که به منبع اصلی مسئله یعنی جامعه برمی‌گردد. در این راستا سیاست‌های اقتصادی متنوعی باید دنبال شده و عموم مردم در برنامه ریزی‌ها وارد شوند. ۲. لازم است کمپین‌هایی ایجاد شود تا نیاز به تشکیل «خانواده‌های کوچک» را دنبال کنند. در این صورت حتی اگر والدین در شغل‌های با درآمد کم مشغول باشند؛ در صورت داشتن خانواده‌های با تعداد کم، توان اداره کودکان در مقایسه با خانواده‌های پرجمعیت وجود دارد. ۳. ضرورت دارد که بر برنامه اجتماع‌محور^۷ در حوزه کودکان خیابانی تمرکز کنیم. ۴. اقدامات مشترک با مشارکت سازمان‌های خصوصی، عمومی و غیرانتفاعی صورت گیرد (Aderinto, 2000). در مطالعه‌ای که فرگوسن^۸ و همکاران (۲۰۰۶) در مورد جوانان خیابانی لوس آنجلس، بمبئی و نایروبی انجام داده‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که زندگی گروهی^۹ که ریشه در زندگی سابق این افراد دارد، باید در برنامه‌های مداخله مورد اجرا به طور ویژه‌ای مورد ملاحظه قرار گیرد تا این احساس برجامانده از گذشته، در این افراد به شکلی دیگر تداعی و موجبات هم‌افزایی شود. دیگر یافته نویسنده‌گان آن

10. Lam & Cheng
11. Active agents
12. Kudrati
13. Re-Integration

6. Aderinto
7. Community-based program
8. Ferguson
9. Communal life

جدول ۱. انواع سیاست‌های سامان‌دهی کودکان خیابانی

نوع سیاست	مؤلفه‌ها
۱ تأدیبی	استفاده از روش‌های مجازات یا حبس برای ممانعت از رفتار بزهکارانه کودکان خیابانی
۲ نوسازی	استفاده از مدل‌های اصلاحی که هدف آن‌ها تغییر رفتار کودکان خیابانی است. آموزش ارزش‌های جایگزین و توسعه مهارت‌های زندگی و آموزشی مهم‌ترین ابزارها در این حوزه است.
۳ امدادی	شناسایی کودکان خیابانی و ارائه طیف متنوعی از خدمات به آن‌ها

منبع: (Luck, 1989)

جدول ۲. مداخلات حوزه کودکان کار

نوع مداخله	ویژگی‌ها
۱ درمان فردی و مشاوره	مدیریت خشم، کاهش رفتار پر خطر و وابستگی دارویی
۲ درمان خانوادگی و ادغام در خانواده	کاهش تضاد میان اعضای خانواده و کودکان خیابانی با تمرکز بر اعضای خانواده
۳ پرورشگری	روابط صمیمانه میان پرورشگران و کودکان خیابانی و ایفای نقش هدایتگری صمیمانه
۴ مداخلات در گروه همسالان	مداخله در زندگی اجتماعی گروه‌های همسال
۵ درمان تجربی	ارتقای مهارت‌های تصمیم‌گیری و رفتار جمعی

منبع: (Karabanow & Clement, 2004)

کودکان خیابانی و کار در سیاست‌ها و قوانین ایران وجود دارد و این امر خود دلیلی برای چالش‌های بعدی در سیاست‌گذاری این حوزه است. در قوانین ایران طبق ماده ۷۹ قانون کار، «به کار گماردن افراد کمتر از ۱۵ سال تمام (پسر و دختر) ممنوع است. ضمناً باید کودکان را به کاری گماشت که برای وی زیان‌آور نباشد». از سوی دیگر، ماده ۸۰ قانون کار، کارگری را که بین ۱۵ تا ۱۸ سال سن دارد، کارگر نوجوان می‌نامد و تأکید می‌کند که چنین کارگری در بدو استخدام باید از سوی سازمان تأمین اجتماعی مورد آزمایش‌های پزشکی قرار گیرد. در ماده ۸۳ قانون کار، به تأکید آمده است: «ارجاع هر نوع کار اضافی و انجام کار در شب و نیز ارجاع کارهای سخت و زیان‌آور و خطرناک و حمل بار با دست بیش از حد مجاز و استفاده از وسایل مکانیکی، برای کارگر نوجوان ممنوع است». سرانجام ماده ۸۴

سیاست‌های مقابله با مسئله کودکان خیابانی و کار را می‌توان به سه دسته تأدیبی، نوسازی و امدادی تقسیم کرد (جدول شماره ۱). نکته مهم آن است که ترکیب متناسبی از هر سیاست با توجه به شرایط و بسترهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی هر کشور باید اتخاذ شود تا موفقیت سیاست تضمین شود.

۲. روش‌شناسی پژوهش

۲-۱. آسیب‌شناسی سیاست‌های سامان‌دهی کودکان خیابانی در ایران

۲-۱-۱. ابهام در شناخت و تعریف مسئله

مسئله کودکان خیابانی را می‌توان در زمره مسائل بد صورت‌بندی شده و بدخیم، آن‌چنان که در قسمت قبل بیان شد قرار داد. هم‌پوشانی مفهومی در تعریف

قانون کار یادآور می‌شود: «در ارتباط با مشاغل و کارهایی که به علت ماهیت آن یا شرایطی که کار در آن انجام می‌شود برای سلامتی یا اخلاق کارآموزان و نوجوانان زبان‌آور است، حداقل سن کار ۱۸ سال تمام خواهد بود [نه ۱۵ سال]. تشخیص این امر با وزارت کار و امور اجتماعی است» (بی‌نام، ۱۳۶۹).

بر اساس آیین‌نامه سامان‌دهی کودکان خیابانی، کودک خیابانی عبارت است از «فردی که تا پایان ۱۸ سالگی به صورت محدود یا نامحدود در خیابان به سر می‌برد، اعم از این که هنوز با خانواده خود تماس داشته و از سرپناه برخوردار بوده باشد یا اینکه اصولاً خیابان را خانه خود دانسته و رابطه با خانواده نداشته باشد» (هیات وزیران، ۱۳۸۴). بر اساس این تعریف تعداد این کودکان به شانزده هزار نفر می‌رسد. نکته مهم در این سیاست‌ها تفاوت قائل نشدن میان کودکان کار و خیابان و تفکیک‌های موجود در این حوزه است. اگر مؤلفه‌هایی چون «برخورداری از سکونتگاه»، «گذران موقت یا دائم وقت در خیابان»، «برخورداری از خانواده» و غیره را در تعریف کودکان خیابانی و کار وارد کنیم، ماهیت متفاوتی از موضوع شکل گرفته و در نتیجه امکان اتخاذ سیاست‌های متفاوتی نیز فراهم می‌شود. همین تفاوت در تعریف کودکان خیابانی و نداشتن شاخص‌های مشخص و منفکی در هر کدام از حوزه‌های مذکور، چالش پراکندگی آماری در تعداد کودکان خیابانی در ایران را سبب شده است.

به گفته وزیر تعاون وقت، مشکل نخست سیاست‌گذاران برای سامان‌دهی کودکان کار و خیابان، «در دست نداشتن اطلاعات آماری دقیق» است (ربیعی، ۱۳۹۳). در سال ۱۳۹۰ آماری ارائه شد مبنی بر این که هفتصد هزار کودک خیابانی دارای شغل وجود دارد (تاج‌الدین، ۱۳۹۴). نکته مهم

آنکه، اختلاف در آمار کودکان خیابانی کشور ناشی از اختلاف در تعریف این کودکان است:

گزارش سازمان بهزیستی کشور (۱۳۸۳): بیش از هفتصد هزار کودک در سراسر کشور به طور ثابت یا فصلی کار می‌کنند (ستاد پذیرش و ساماندهی کودکان خیابانی، سازمان بهزیستی، ۱۳۸۳).

گزارش سازمان بهزیستی کشور (۱۳۸۵): حدود ۲۰ هزار کودک کار و خیابان در کشور وجود دارد و ۱۲ هزار و ۵۰۰ کودک کار و خیابان در مراکز بهزیستی کشور پذیرش شده‌اند.

گزارش مرکز آمار ایران (۱۳۸۵): یک میلیون و ۷۰۰ هزار کودک به صورت مستقیم در ایران درگیر کار هستند.

گزارش سازمان بهزیستی کشور (۱۳۹۴): تعداد کودکان کار و خیابان در کل کشور ۵۰ الی ۷۰ هزار نفر است.

۲-۱-۲. فقدان مرجعیت مشخص در سیاست‌های رفاهی جمهوری اسلامی ایران

مرجعیت‌ها، تصاویری از واقعیت هستند که با اجماع سیاست‌گذاران بر آن‌ها، اقدامات شکل می‌گیرد (وحید، ۱۳۹۵). موضوع کودکان خیابانی در زمره مسائلی بوده که همواره در دستور کار نهادی کشور قرار داشته است. در طول سال‌های متمادی، مرجعیت مشخص و یکسانی در این خصوص وجود نداشته و هر دولت با رویکرد خود به نحوی متفاوت به این موضوع نگاه کرده و سیاست‌ها از تداوم معرفتی و مبنای مشترک کارشناسی برخوردار نبوده‌اند. اساساً در سطحی کلان‌تر سیاست‌های رفاهی جمهوری اسلامی دارای مرجعیت‌های روشن‌گر نیستند و حوزه آسیب‌های اجتماعی و کودکان خیابانی نیز

مواجهه با مسئله کودکان کار و خیابانی حاکی از نبود این مرجعیت است؛ برای مثال عضو کمیته بازنگری آیین‌نامه سامان‌دهی این کودکان در خصوص تغییرات آیین‌نامه سامان‌دهی کودکان کار و خیابان می‌گوید: «تغییر مفهوم کلیدی سامان‌دهی به حمایت‌های اجتماعی، بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا فرایند کار را از انجام اقدامات سطحی مانند پذیرش، تشخیص و مکان‌یابی و ارجاع، به اقدامات بنیادی‌تری همچون حمایت از خانواده، صدور اوراق هویتی، بیمه‌های اجتماعی و اشتغال و غیره، تغییر می‌دهد. از جمله تغییرات آیین‌نامه کودکان خیابان، تغییر نگاه آیین‌نامه (جدید) از تمرکز صرف بر کودک به توانمند کردن خانواده در فرایند حمایت‌های اجتماعی، توجه ویژه به کودکان کار کارگاهی و غیره است (لطفی، ۱۳۹۴).

۲-۱-۳. موازی‌کاری و تداخل وظایف نهادی

معضل موازی‌کاری نهادی همواره در بیشتر حوزه‌های سیاستی ایران وجود داشته است. در حوزه کودکان خیابانی و حوزه کلان فراتر از آن، یعنی آسیب‌های اجتماعی نیز تعدد و پراکندگی نهادهای سیاست‌گذار و مجری به‌وضوح دیده می‌شود. رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس در این خصوص می‌گوید: «در کشور ما ۱۲۲ شورای عالی وجود دارد که بالای پنجاه شورای عالی، کارشان سیاست‌گذاری در حوزه آسیب‌های اجتماعی است که این عدد قابل توجهی است و حتماً باید رسیدگی شود» (جلالی، ۱۳۹۵). از طرف دیگر هنوز به یک الگوی نهادی که حاوی رویکرد متمرکز فربخش یا وزارتخانه‌ای در این خصوص باشد دست یافته نشده است. مسئله کودکان کار و خیابانی متولی مشخص و واحد برای نظارت، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری ندارد؛ وزارت دادگستری با مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک، وزارت رفاه با شورای سامان‌دهی کودکان

از آن متأثر است. اندرسون^{۱۴} طبقه‌بندی سه‌گانه‌ای از سیاست‌گذاری اجتماعی شامل سیاست‌گذاری اجتماعی صنفی‌گرا، سیاست‌گذاری اجتماعی لیبرال و سیاست‌گذاری اجتماعی عمومی فراگیر ارائه می‌کند (Esping-Andersen, 1990). با نگاهی به سیاست‌های رفاهی جمهوری اسلامی ایران در طول دهه‌های اخیر مشخص می‌شود که این سیاست‌ها آمیزه‌ای نامشخص و منقطع از هریک از سیاست‌ها با ماهیت‌های مختلف بوده و از مرجعیت مشخص و مداومی برخوردار نیست. در ایران، رفاه سنتی حاکم است و دولت‌ها هر کدام قرائت خاص خود را از مباحث رفاهی داشته‌اند و به گونه‌ای خاص متولی آن شده‌اند و در نتیجه کارکرد سازمانی تحت تأثیر قرار می‌گرفته و ناکارآمدی در دست‌یابی به رفاه اجتماعی، پیامد آن بوده است (انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۹۲). سیاست‌ها در ایران به طور مجزا بر رفاه اجتماعی استوار نیستند. پیشینه سیاست اجتماعی در ایران به گونه‌ای بوده است که سیاست‌ها به دنبال کنترل اجتماعی به صورتی سخاوتمندانه بوده‌اند که این امر بازتاب اقتصاد سیاسی متکی بر نفت است که با نوسانات اقتصادی، سیاست‌هایش نیز تغییر می‌کرده است (شریف‌زادگان، ۱۳۹۲). در سطح دولت که به سیاست‌های اجرایی نزدیک می‌شویم، ما به طور سنتی شاهد غلبه طرح‌های عمرانی و برنامه‌ریزی فیزیکی بر برنامه‌ها هستیم و بنابراین نگرش اجتماعی در این برنامه‌ها عملاً نهادینه نشده است (انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۹۲).

این فقدان مرجعیت را در این‌گزاره می‌توان دید: «ما در برابر سیاست رفاهی فقرزدایی جبرانی صدق‌های، سیاست توانمندسازی را اتخاذ کردیم» (ربیعی، ۱۳۹۵). تغییر رویکردهای حاکم بر سیاست‌های

14. Anderson

هماهنگی، رصد، نظارت و مدیریت و سامان‌دهی آسیب‌های اجتماعی تأکید داشتند. رهبری نظام، در سطوح تصمیم‌گیری، شورای انقلاب فرهنگی را از موضوعیت فرهنگی به فرهنگی اجتماعی تبدیل کردند و با عضویت وزیر کشور و چندین مسئول دیگر و تشکیل کمیسیون اجتماعی در شورای انقلاب فرهنگی، بار این شورا را اجتماعی نیز کردند. شورای اجتماعی وزارت کشور نیز طبق مصوبه شورای انقلاب فرهنگی ارتقای سطح داده شد و رئیس آن

خیابان و وزارت کشور با شورای اجتماعی، هرکدام به گونه‌ای متولی این امر هستند (نصر، ۱۳۹۵). اخیراً نیز جایگاه و ماهیت این نهاد دچار دگرگونی شده است. در خصوص جدیدترین تحولات نهادی (سال ۱۳۹۵)، وزیر کشور گفته است: «در شورای عالی اداری مصوب شده است که برای مدیریت و سامان‌دهی آسیب‌های اجتماعی سازمانی زیر نظر وزیر کشور تشکیل شود. از طرف دیگر، رهبر انقلاب بر لزوم تشکیل سازمانی چابک و کوچک برای

جدول ۳. تعدد و تداخل تکالیف نهادی در مسئله کودکان خیابانی

ردیف	نهاد	تکالیف
۱	وزارت آموزش و پرورش سازمان‌های مردم‌نهاد وزارت رفاه	آموزش کودکان بازمانده از تحصیل
۲	سازمان بهزیستی شهرداری	نگهداری کودکان خیابانی و کار و توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها
۳	وزارت کار	ارایه تسهیلات اعتباری اشتغال‌زا به خانواده‌های جویای کار
۴	سازمان فنی و حرفه‌ای	آموزش رایگان مهارت‌های شغلی به خانواده کودکان خیابانی و کودکان بالای ۱۵ سال
۵	وزارت بهداشت سازمان تأمین اجتماعی سازمان بهزیستی بیمه‌ها	خدمات درمانی کودکان خیابانی و کار
۶	سازمان بهزیستی سازمان‌های مردم‌نهاد شهرداری کمیته امداد	خدمات مشاوره‌ای، پرورشی و تربیتی به کودکان کار و خیابانی
۷	نیروی انتظامی وزارت دادگستری وزارت کشور	اقدامات تأمینی در خصوص کودکان بزهکار خیابانی
۸	شورای عالی انقلاب فرهنگی	سیاست‌گذاری کلان
۹	شورای اجتماعی کشور	برنامه‌ریزی راهبردی

(منبع: مؤلفان)

اما در عمل چندین سازمان دیگر از جمله وزارت کشور، معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، نیروی انتظامی و همچنین پس از تشکیل وزارت رفاه و تأمین اجتماعی این وزارتخانه نیز در سیاست‌گذاری و تهیه برنامه‌های اجرایی برای بهبود شرایط کودکان خیابانی دخیل بوده‌اند. هرچند سازمان بهزیستی در تهیه و اجرای طرح‌های سامان‌دهی کودکان خیابانی نقش اصلی را داشته است، اما رویکردهای سازمان بهزیستی به طور معمول در هماهنگی با سیاست‌های کلان منبعث از توافق جمعی در شورای اجتماعی کشور بوده است. از طرفی موازی‌کاری و مشابهت وظایف بین شهرداری و بهزیستی وجود دارد. هر دوی این سازمان‌ها در برخی از موضوعات دارای تکالیفی هستند، اما چون به نهادهای مختلفی وابسته هستند، هماهنگی در اجرای این وظایف کم است.

سازمان بهزیستی کشور به موجب لایحه قانونی مورخ ۲۴ تیر ۱۳۵۹، از ادغام شانزده سازمان، نهاد، مؤسسه و انجمن تشکیل شد تا با اتخاذ تدابیر و ارائه خدمات و حمایت‌های غیربیمه‌ای با حفظ ارزش‌ها و کرامت والای انسانی و تکیه بر مشارکت‌های مردم و همکاری نزدیک سازمان‌های ذی‌ربط، در جهت گسترش خدمات توان‌بخشی، حمایتی، بازپروری و پیشگیری از معلولیت‌ها و آسیب‌های اجتماعی و کمک به تأمین حداقل نیازهای اساسی گروه‌های کم‌درآمد، اقدام کند. در تیر سال ۱۳۸۳ بر اساس قانون ساختار وزارت رفاه و تأمین اجتماعی این سازمان از وزارت بهداشت جدا و به وزارت رفاه ملحق شد. کودکان خیابانی، یکی از حوزه‌های اشتراک وظایف شهرداری و سازمان بهزیستی است. سازمان بهزیستی کشور موظف است با همکاری و مشارکت شهرداری، انجمن‌های خیریه، تشکل‌های غیردولتی و نیروی انتظامی و با استفاده از مددکار اجتماعی (در

قبلاً وزیر کشور بود) با دستور ایشان، رئیس‌جمهور شدند و وزیر کشور به عنوان جانشین رئیس‌جمهور موظف به اداره جلسات شد (رحمانی‌فضلی، ۱۳۹۵)؛ بنابراین از این پس شورای عالی انقلاب فرهنگی را نیز باید به لیست بلندبالای نهادهای سیاست‌گذار در این حوزه اضافه کرد. البته پیش‌تر، نهاد مسئول در این زمینه شورای سامان‌دهی کودکان خیابانی بود که در سال ۱۳۹۳ فعال شد و به گفته مدیر کل دفتر امور آسیب‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی این شورا به عنوان عالی‌ترین مرجع برای ایجاد هماهنگی در سیاست‌گذاری، نظارت و اجرای برنامه‌های مرتبط با کودکان خیابانی خواهد بود. همچنین با تأکید وزیر رفاه، شورای حمایت اجتماعی از کودکان کار و خیابان در سراسر کشور فعال خواهد شد تا مسائل منطقه‌ای در سطح همان منطقه بررسی و راهکارهای بومی برای مواجهه با مقوله کودکان کار و خیابان ارائه شود.

در سطح افقی نیز وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مختلفی درای هم‌پوشانی‌های تکلیفی در این حوزه هستند. جالب اینکه، سازمان برنامه، خود را مسئول و متولی سیاست‌های اجتماعی و رفاه می‌داند؛ همچنین وزارت بهداشت و درمان نیز مدعی بخشی از رفاه اجتماعی است و در نهایت وزارت رفاه نیز ادعای مسئولیت دارد که البته امروز پس از ادغام با وزارت تعاون و کار بیشتر وزارتی اقتصادی به نظر می‌آید تا اجتماعی. این خلاصه‌ای از معضل ساختاری و سازمانی سیاست اجتماعی و رفاه در ایران است (انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۹۲). برای مشخص‌تر شدن این تداخل نهادی به جدول شماره ۳ بنگرید.

در میان سازمان‌های دولتی، سازمان بهزیستی بر حسب وظایف قانونی همواره به عنوان متولی بحث کودکان خیابانی مورد خطاب جامعه قرار گرفته است،

پیشگیری‌کننده را داریم، منتها اطلاعات و اخبار این مسائل را نیز برای اقدامات پیشگیرانه به دست خواهیم آورد» (اقطار، ۱۳۹۰). فاطمه دانشور، عضو کمیسیون اجتماعی شورای شهر در این خصوص گفته است: «در حالی موازی‌کاری درون سازمان‌ها و دستگاه‌ها مشاهده می‌شود که متأسفانه اقدامات سازمان‌ها به نتیجه مطلوب نمی‌رسد. اگر بخواهیم در این بخش آسیب‌شناسی کنیم باید به چند نکته از جمله موازی‌کاری بین دستگاه‌ها، نبود اعتبارات لازم و همچنین نبود یک سند جامع اشاره کرد» (دانشور، ۱۳۹۲). از نظر طلایی، عضو سابق شورای شهر تهران نیز زمان‌بر و هزینه‌بر بودن برنامه‌های اجتماعی، حاکمیت نگاه اداری و سیاسی، پراکندگی، موازی‌کاری و چندگانگی سیاست‌ها باعث شده تا اعمال برنامه‌های کنترل آسیب‌های اجتماعی با مشکل مواجه شود (شورای شهر تهران، ۱۳۹۰).

مدیر کل آسیب‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی ضمن انتقاد از موازی‌کاری نهادهای در این زمینه می‌گوید: «این درد مشترک هرگز به صورت جداگانه درمان نمی‌شود» (ایرنا، ۱۳۹۶). معاون اجتماعی استانداری تهران نیز گفته است: «همه دستگاه‌ها گزارش می‌دادند اصل قانون (مر قانون) را انجام می‌دهیم، ما به این نتیجه رسیدیم که تهران از نبود یک دستورالعمل جمعی رنج می‌برد؛ زیرا همه دستگاه‌ها به شکل جزیره‌ای عمل می‌کنند» (ایرنا، ۱۳۹۶).

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. عدم ثبات و تغییرات رادیکال سیاستی

مروری بر سیاست‌ها و اقدامات اتخاذشده در دهه‌های اخیر (جدول شماره ۴) نشان می‌دهد انبوهی

قالب تیم تخصصی بسیار یا مستقر در مراکز که با همکاری شهرداری‌ها سازمان‌دهی خواهد شد) نسبت به شناسایی، جذب، پذیرش و توانمندسازی کودکان خیابانی در تمامی مراکز استان‌ها و در صورت صلاحدید با استفاده از کارگروه اجتماعی استان در شهرهای بالای دویست هزار نفر اقدام کند (ماده ۲ قانون سامان‌دهی کودکان خیابانی). این اختلاط وظایف، انجام تکلیف را گاه با مشکلاتی نیز روبه‌رو کرده است. مقررات دیگری نیز در مورد کودکان کار وجود دارد که به وظایف شهرداری و بهزیستی اشاره می‌کند. این وضع موجب شده که هماهنگی در اجرای وظایف بین این دو سازمان دشوار باشد.

«پیشگیری» یکی دیگر از موضوعاتی است که برعهده شهرداری، بهزیستی و البته برخی سازمان‌های دیگر قرار گرفته است. در برنامه پنجم توسعه، به وظیفه شهرداری در پیشگیری از جرم اشاره شده است؛ در حالی که این وظیفه، هم‌زمان بر عهده شهرداری‌ها نیز قرار دارد. سامان‌دهی متکدیان نیز عرصه اختلاط وظایف این دو سازمان است. موضوع از بین بردن وظایف موازی در شهرداری و بهزیستی موضوع تازه‌ای نیست. در سال ۱۳۷۲، بخشی از وظایف شهرداری که در ارتباط با وظایف بهزیستی قرار داشت به این سازمان واگذار شد. از طرف دیگر هنوز در مورد نقش برخی دستگاه‌ها مانند وزارت کشور در رابطه با مسئله کودکان خیابانی اختلاف نظر وجود دارد. مدیرکل دفتر امور زنان وزارت کشور در خصوص نقش وزارت کشور در کاهش آسیب‌های اجتماعی گفته است: «نقش این وزارتخانه پیشگیری است نه مداخله. اقدامات در خصوص کاهش آسیب‌های اجتماعی مربوط به مدیران اجتماعی استان‌هاست و از حوزه کاری ما خارج است. در این زمینه ما تنها نقش

جدول ۴. سیر تحول سیاست‌های مواجهه با مسئله کودکان خیابانی در ایران (منبع: مؤلفان)

ردیف	سیاست	تصمیم‌گیران و مجریان
۱	توافق نامه در خصوص جمع‌آوری، پذیرش، طبقه‌بندی و نگهداری کودکان خیابانی	۱۳۷۷ معاون امور اجتماعی استانداری، شهرداری تهران، کانون اصلاح و تربیت، بهزیستی استان تهران، اداره سرپرستی دادگستری تهران، معاونت انتظامی امنیتی تهران بزرگ و معاونت دادگستری کل استان تهران
۲	طرح «مراکز شناسایی، تشخیص و جایگزینی کودکان خیابانی» (دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی، ۱۳۷۸)	۱۳۷۸ سازمان بهزیستی با همکاری نیروی انتظامی و شهرداری
۳	طرح سامان‌دهی کودکان خیابانی	۱۳۷۸ شهرداری با همکاری نیروی انتظامی
۴	آیین‌نامه سامان‌دهی آسیب‌دیدگان اجتماعی (افراد زیر ۱۸ سال)	۱۳۷۸ تصمیم‌گیر: شورای عالی اداری مجری: هشت سازمان
۵	تأسیس مرکز خانه سبز و خانه ریحانه جهت نگهداری کودکان خیابانی	۱۳۷۸ شهرداری تهران
۶	ماده واحده قانون تصویب کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک و توصیه‌نامه مکمل آن	۱۳۸۰ مجلس شورای اسلامی مجری: سازمان‌های مختلف
۷	قانون حمایت از کودکان و نوجوانان	۱۳۸۱ مجلس شورای اسلامی مجری: سازمان‌های مختلف
۸	طرح سامان‌دهی بیست هزار کودک خیابانی (دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی، ۱۳۸۱)	۱۳۸۱ سازمان بهزیستی و نیروی انتظامی
۹	طرح مهمانسرای (پناهگاه) سلامت کودکان خیابانی (دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی، ۱۳۸۱)	۱۳۸۱ سازمان بهزیستی با همکاری‌ها NGO
۱۰	طرح حمایت از کودکان کار (مرحله اول؛ کودکان کار خیابانی) (دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی، ۱۳۸۲)	۱۳۸۲ سازمان بهزیستی با همکاری‌ها NGO
۱۱	قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی	۱۳۸۳ شورای عالی رفاه و تأمین اجتماعی وزارت رفاه
۱۲	آیین‌نامه سامان‌دهی کودکان خیابانی (هیأت وزیران، ۱۳۸۴)	۱۳۸۴ تصمیم‌گیر: هیأت وزیران مجری: سازمان‌های مختلف

ردیف	سیاست	تصمیم‌گیران و مجریان
۱۳	آیین‌نامه حمایت‌های اجتماعی از کودکان کار و خیابان	در حال آماده‌سازی توسط وزارت رفاه
۱۴	ردیف (۱۷) جنول ذیل ماده (۷۸) و بند (ح) ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه	مجلس شورای اسلامی مجری: سازمان‌های مختلف
۱۵	برنامه تقسیم کار ملی در خصوص آسیب‌های اجتماعی	وزارت کشور و سازمان‌های مختلف

از سیاست‌ها و اقدامات که در برخی مواقع، بی‌ارتباط با یکدیگر هستند، توسط جزایر پراکنده نهادی اتخاذ شده‌اند. به گفته معاون اجتماعی انجمن حمایت از کودکان کار، طی این سال‌ها ۳۳ بار طرح‌های مشابه اجرا شده و هیچ‌گاه نتیجه‌ای در پی نداشته است (محسنی، ۱۳۹۸). بخش عمده‌ای از این پراکندگی سیاستی می‌تواند ریشه در علت‌یابی مختلف نهادها از ظهور این مسئله اجتماعی داشته باشد.

در کنار این تحولات سریع سیاستی، رویکرد تکاملی و همه‌جانبه‌ای نیز بر این سیاست‌ها حاکم نبوده است؛ به عنوان مثال، رویکرد غالب در آیین‌نامه جدید کودکان خیابانی و شرح وظایف دستگاه‌های موظف در آیین‌نامه سابق (مصوب سال ۸۴) مورد بازنگری قرار گرفته و در آیین‌نامه جدید حمایت‌های اجتماعی، برخی وظایف که متناسب با وظایف ذاتی دستگاه‌ها نبود حذف و وظایف جدیدی بر اساس نیازهای جامعه هدف آیین‌نامه طراحی شده است (لطفی، ۱۳۹۴).

حسن غلامی، قائم‌مقام معاونت حمایت‌های اجتماعی سازمان خدمات اجتماعی شهرداری تهران گفته است: تفاوت فاحش میان کارشناسان دستگاه‌های مرتبط (دادگستری، بهزیستی، شهرداری، قوه قضائیه و نیروی انتظامی) وجود دارد؛ برخی از آن‌ها به دنبال حذف کار کودک، آن‌هم به شکل ظاهری از سطح جامعه هستند؛ اگرچه ما مخالف کار

کودک هستیم، اما باید بپذیریم که بسیاری از این کودکان نان‌آوران کوچک خانه هستند و باید در کنار کار، به آن‌ها خدماتی نظیر تسهیل تحصیل، مشاوره و مددکاری، مهارت‌آموزی و توانمندسازی ارائه کرد تا آسیب‌های کارشان کاهش یابد (غلامی، ۱۳۹۵). یکی از سیاست‌گذاران در خصوص مواجهه با کودکان خیابانی گفته است: «باید منشأ کودکان خیابانی را پیدا کنیم و روی اصلاح ساختار خانواده‌های آن‌ها تمرکز کنیم. عده‌ای از کودکان کار هستند که صبح‌ها در خیابان به سر می‌برند و شب‌ها به خانه می‌روند. برای این گروه حمایت از خانواده‌ها در اولویت است، اما گروه دیگری هستند که البته تعدادشان کم است و در خیابان زندگی می‌کنند و خانه‌ای ندارند. ما آن‌ها را در مراکز خود نگهداری خواهیم کرد. همچنین ترجیح ما این است که کودکان فراری از خانه‌هایشان را نیز به کانون خانواده بازگردانیم و تفکر خانواده را اصلاح کنیم» (ربیعی، ۱۳۹۳). در مقابل مدیرکل دفتر آسیب‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی استراتژیک‌ترین اقدام در این حوزه را مهار مسئله با ماندگی از تحصیل این کودکان می‌داند (کردونی، ۱۳۹۴). به طور کلی یافته‌ها نشان از گرایش به تغییر در سیاست‌های دولتی در خصوص کودکان خیابانی، از جمع‌آوری به سوی جذب کودکان به مراکز و تفکیک کودکان کار خیابانی از کودکان خیابان، داشته است و از سوی

مختلف مسئله کودکان خیابانی مشخص شده و از فرافکنی‌های دستگاه‌های اجرایی در این حوزه جلوگیری شود. در نهایت اینکه، وجود یک تصویر و افق مورد اجماع ذی‌نفعان مختلف این حوزه می‌تواند به ثبات سیاستی راه حل‌های اتخاذ شده برای سامان‌دهی کودکان خیابانی در ایران کمک کند. به طور کلی یک راه حل قابل دسترس در این حوزه برقراری نظامی جامع است که در آن یک نهاد سیاست‌گذار و هماهنگ‌کننده قوی در مرکزیت شبکه دستگاه‌های مختلف قرار داشته باشد. در برخی ادبیات پژوهشی از این نظام تحت عنوان «حکمرانی شبکه‌ای» یاد شده است. در این نظام، مفاهیم «تسهیم منافع مشترک»، «برقراری و هماهنگی ارتباطات مطلوب»، «تقویت اعتماد»، «تعاملات غیررسمی میان نهادها» و «مذاکرات تعاملی» از اهمیت بالایی برخوردار است. اتکای این مفهوم جدید بر مذاکره میان بازیگران مختلف است که تعاملات آن‌ها به نحوی افزایش یافته که یک الگوی نسبتاً پایدار سیاست‌گذاری و هماهنگی را به وجود آورده‌اند؛ بنابراین در همکاری میان دستگاه‌های مختلف برای مواجهه با مسئله کودکان خیابانی باید «شکلی از اتحاد میان سازمانی که در آن بازیگران سیاستی مرتبط و برخوردار از رویه‌های مشترک در پی تسهیم منافع مشترک و توسعه فرهنگ اعتماد هستند» به وجود آید.

استفاده از نهادها و ساختارهای صاحب اقتدار و صلاحیت، بهره‌گیری از همکاری جهت تخصیص منابع و هماهنگی و کنترل فعالیت‌های مشترک در این شبکه حائز اهمیت است (خواجeh‌نایینی، ۱۳۹۳). نهاد مرکزی شبکه (به عنوان مثال شورای اجتماعی کشور) نیز به عنوان مغز متفکر و تسهیلگر، باید بتواند آسیب‌های برشمرده شده در این پژوهش از جمله

دیگر حکایت از عدم توجه به علل زمینه‌ای، ادامه فعالیت سیستم جمع‌آوری، ضعف سیستم دولتی در جلب اعتماد کودکان برای جذب به مراکز، ضعف در ارائه خدمات به کودکان کار خیابانی و پیگیری کار کودکان پس از ترخیص از مراکز دارد (وامقی، ۱۳۸۴). اگر قرار بود کودکی را جذب کنیم نیاز به مددکار بهزیستی بود که به کودکان کار توهین نشود که گفتند ما به کودکان کار، کاری نداریم و تنها سراغ کودکانی می‌رویم که سر چهارراه‌ها گدایی می‌کنند (ایرنا، ۱۳۹۶).

۴. بحث و نتیجه‌گیری

پس از گذشت سال‌ها از اجرای سیاست‌های مختلف در خصوص مسئله کودکان خیابانی، همچنان کنترل این مسئله از موفقیت‌چندانی برخوردار نبوده است. این پژوهش نشان داد مهم‌ترین آسیب‌های سیاست‌گذاری در این حوزه عبارت‌اند از: ابهام در شناخت و تعریف مسئله، عدم وجود مرجعیت‌های شفاف در سیاست‌های رفاه اجتماعی و سیاست‌های سامان‌دهی کودکان خیابانی در کشور، بی‌ثباتی سیاستی و گردش رادیکال سیاست‌ها.

پیشنهادات سیاستی این پژوهش این است که با تنقیح سیاست‌های (شامل قوانین و مقررات مختلف صادر شده از سوی نهاد‌های مختلف) سامان‌دهی کودکان خیابانی در کشور که از سال‌های پیشین گاه فقط به یادگار مانده بی‌آنکه استفاده شوند، هرچند در برخی مواقع دستمایه قدرت‌طلبی برخی دستگاه‌ها می‌شوند بتوان به یک بسته سیاستی واحد و اثرگذار در این حوزه دست یافت. از طرفی در این بسته سیاستی، تنظیم نهادی وظایف دستگاه‌های اجرایی نیز باید به‌دقت و دور از کلی‌گویی انجام شود تا مرزهای دخالت نهاد‌های مختلف در ابعاد

ایجاد یک شناخت مورد اجماع از مسئله کودکان خیابانی را ایجاد کند. همچنین با ایجاد ظرفیت‌های نهادی و برقراری قواعد کاری، محیطی مناسب برای تعاملات بازیگران و ارتقای تبادل اطلاعات میان آن‌ها را فراهم و تنش میان اعضای شبکه را با هدف تقویت مشارکت آن‌ها کاهش دهد و سازوکارهای هم‌راستا کردن منافع بازیگران را به کار گرفته و در نهایت در برقراری تعهد نسبت به مرجعیت‌های مشترک (آسیب دیگر بیان شده در این پژوهش) بکوشد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

تمامی اصول اخلاق پژوهش در مقاله رعایت شده است.

حامی مالی

این پژوهش هیچگونه کمک مالی از سازمانیهای دولتی، خصوصی و غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

مشارکت نویسندگان

تمامی نویسندگان در نگارش این مقاله مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع

بنابر اظهار نظر نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع فارسی

- اقتار، ف. (۱۳۹۰). بهزیستی برنامه‌ای برای ساماندهی کودکان کار در تابستان ندارد. قابل دسترس در <https://www.isna.ir/news/9003-05426>
- انجمن جامعه‌شناسی ایران. (۱۳۹۲). چالش‌ها و چشم‌اندازهای سیاست‌گذاری اجتماعی در ایران. قابل دسترس در <http://www.isa.org.ir/>
- ایرنا. (۱۳۹۶). جزیره‌ای عمل کردن راهکار ساماندهی کودکان کار نیست. قابل دسترس در www.irna.ir/news/82693588/
- بی‌نام. (۱۳۶۹). قانون کار. تهران: نشر حقوقی.
- تاج‌الدین، ع. ر. (۱۳۹۴). وجود تناقض در آمار مربوط به کودکان کار و خیابان. قابل دسترس در <http://women.gov.ir/fa/news/5794>
- جانقلی، م. (۱۳۸۳). بررسی وضعیت کودکان خیابانی. در: همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران. مقالات اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران، خرداد ۱۳۸۱: روسپیگری، کودکان خیابانی و تکدی. جلد ۵. تهران
- جلالی، ک. (۱۳۹۵). متولی مشخص و بانک اطلاعاتی مناسبی در حوزه آسیب‌های اجتماعی نداریم. قابل دسترس در <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/968728>
- حسینی، ح. (۱۳۸۵). کودکان کار و خیابان: سلسله‌مطالعات در زمینه آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: سلمان.
- خواجهنایینی، ع. (۱۳۹۳). درآمدی بر مفهوم حکمرانی شبکه‌ای؛ مطلوبیت‌ها و چالش‌ها. *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۱۵۵-۱۲۹.
- دانشور، ف. (۱۳۹۲). تدوین طرح ساماندهی کودکان خیابانی با همکاری بهزیستی. قابل دسترس در <https://www.irna.ir/news/81068164>
- دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی. (۱۳۷۸). طرح مراکز شناسایی، تشخیص و جایگزینی کودکان خیابانی. تهران: سازمان بهزیستی.
- دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی. (۱۳۸۱). طرح ساماندهی بیست هزار کودک خیابانی. تهران: سازمان بهزیستی.
- دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی. (۱۳۸۱).
- طرح مهمانسرای سلامت (پناهگاه) کودکان خیابانی. تهران: سازمان بهزیستی.
- دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی. (۱۳۸۲). *شیوه‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی*. تهران: سازمان بهزیستی.
- دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی. (۱۳۸۴). *شیوه‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی*. تهران: سازمان بهزیستی.
- دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی. (۱۳۸۲). *طرح حمایت از کودکان کار (مرحله اول، کودکان کار خیابانی)*. تهران: سازمان بهزیستی.
- دفتر امور آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان بهزیستی. (۱۳۸۲). *خلاصه گزارش عملکرد مراکز کودکان خیابانی (شش ماهه اول سال ۸۲)*. تهران: سازمان بهزیستی.
- رامشک، م. (۱۳۸۳). *بررسی وضعیت فردی، خانوادگی و اقتصادی کودکان خیابانی*. بندرعباس: نشر سازمان بهزیستی استان هرمزگان.
- ربیعی، ا. (۱۳۹۳). کودکان کار خیابانی بیمه می‌شوند. قابل دسترس در <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1393/01/29/341843>
- ربیعی، ا. (۱۳۹۵). راهبرد ایران؛ توانمندسازی در برابر سیاست رفاهی فقرزدایی جبرانی- صدقه‌ای. قابل دسترس در <http://dolat.ir/detail/280725>
- رحمانی‌فضلی، ع. (۱۳۹۵). گزارش وزیر کشور از جلسات خصوصی با رهبری درباره آسیب‌های اجتماعی، اعتیاد، عامل نیمی از طلاق‌ها و ۶۰ درصد تعداد زندانیان. قابل دسترس در <https://www.icana.ir/Fa/News/300413>
- ستاد پذیرش و ساماندهی کودکان خیابانی، سازمان بهزیستی. (۱۳۸۳). *گزارش عملکرد ستاد ساماندهی کودکان خیابانی از نگاه آمار*. تهران: سازمان بهزیستی.
- شاوردی، ت. (۱۳۸۳). نگاهی به وضعیت کودکان خیابانی در ایران و علل و عوامل آن. در: نخستین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران. *مقالات اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران*، خرداد ۱۳۸۳. تهران: آگه.
- شورای شهر تهران. (۱۳۹۰). شورای شهر ۵ پیشنهاد برای کاهش آسیب‌های اجتماعی ارائه کرد. قابل دسترس در <https://www.hamshahrionline.ir/news/149474>
- علی‌خواجه نایینی و صفیه‌سادات هاشمی. *آسیب‌شناسی سیاست‌های سامان‌دهی کودکان خیابانی در ایران*

وحید، م. (۱۳۹۵). *سیاست‌گذاری عمومی*. چاپ ۳. تهران: میزان.
 هیات وزیران. (۱۳۸۴). *آیین‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی*. قابل
 دسترسی در <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/124218>

صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف). (بی‌تاریخ). *آژانس
 بین‌المللی کودکان خیابانی؛ فعالیت‌ها و پروژه‌هایی در مورد
 کودکان خیابانی در کشورهای مختلف*. تهران: دفتر یونیسف
 در تهران.

صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف). (۱۳۷۷). *تحلیلی
 از موقعیت کودکان خیابانی تهران*. تهران: دفتر یونیسف در
 ایران.

صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف). (۱۳۸۱). *کودکان
 خیابانی در بمبئی و کلکته*. تهران: دفتر یونیسف در ایران.

طالبی، ن. (۱۳۸۹). کار کودکان و بازتولید نابرابری اجتماعی؛
 مطالعه موردی: کودکان تحت پوشش جمعیت دفاع از کودکان
 کار و خیابان [پایان‌نامه کارشناسی ارشد]. تهران: دانشگاه
 علامه طباطبائی.

غلامی، ح. (۱۳۹۵). *افزایش توانمندسازی کودکان کار در
 مراکز پرتو*. قابل دسترسی در [https://www.yjc.ir/fa/
 news/5552632](https://www.yjc.ir/fa/news/5552632)

فکوهی، ن. (۱۳۸۷). *انسان‌شناسی شهری*. چاپ ۵. تهران: نی.
 قاسم‌زاده، ف. (۱۳۸۲). *کودکان خیابانی در تهران*. *رقاه اجتماعی*،
 ۲(۷)، ۲۴۹-۲۶۳.

کاشفی اسمعیل‌زاده، ح. (۱۳۷۹). *بررسی وضعیت کودکان خیابانی
 در مشهد* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد]. تهران: دانشگاه تهران.

کردونی، ر. (۱۳۹۴). *شناسنامه آسیب‌های اجتماعی ایران را
 تهیه کرده ایم*. قابل دسترسی در [http://www.ion.ir/
 news/53873/](http://www.ion.ir/news/53873/)

لطفی، م. (۱۳۹۴). *تغییر وظایف دستگاه‌های دولتی در حمایت
 از کودکان کار و خیابان*. قابل دسترسی در [https://www.
 mehrnews.com/news/2870151/](https://www.mehrnews.com/news/2870151/)

محسنی، م. (۱۳۹۸). *اجرای ناموفق ۳۳ طرح جمع‌آوری
 کودکان خیابانی*. قابل دسترسی در [https://iqna.ir/fa/
 news/3827470/](https://iqna.ir/fa/news/3827470/)

نصر، و. (۱۳۹۵). *۱۱ دستگاه مسئول ساماندهی کودکان کار
 و خیابانی/ هماهنگی لازم وجود ندارد*. قابل دسترسی در
<https://www.irna.ir/news/82074462>

وامقی، م. (۱۳۸۴). *کودکان خیابانی ایران و رویکردهای دولتی*.
رقاه اجتماعی، ۵(۱۹)، ۱۷۵-۲۰۴.

References

- Aderinto, A. A. (2000). Social correlates and coping measures of street-children: A comparative study of street and non-street children in South-Western Nigeria. *Child Abuse & Neglect*, 24(9), 1199-213. [DOI:10.1016/S0145-2134(00)00172-1]
- Ali, M., Shahab, S., Ushijima, H., & de Muynck, A. (2004). Street children in Pakistan: A situational analysis of social conditions and nutritional status. *Social Science & Medicine*, 59(8), 1707-17. [DOI:10.1016/j.socscimed.2004.01.031] [PMID]
- Aqtar, F. (2011). [Welfare has no plans to organize working children in the summer (Persian)]. Retrieved from <https://www.isna.ir/news/9003-05426>
- Cabinet. (2005). [Regulations for organizing street children (Persian)]. Retrieved from <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/124218>
- Daneshvar, F. (2014). [Develop a plan to organize street children with the cooperation of welfare (Persian)]. Retrieved from <https://www.irna.ir/news/81068164>
- Dunn, W. N. (2017). *Public policy analysis: An integrated approach*. 6th Ed. New York: Routledge. [DOI:10.4324/9781315181226]
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press. <https://books.google.com/books?id=ERCnD-wAAQBAJ&dq>
- Fakoochi, N. (2008). [*Urban humanism* (Persian)]. 5th Ed. Tehran: Nashr-e Ney. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/706935>
- Ferguson, K. M., Dabir, N., Dortzbach, K., Dymess, G., & Spruijt-Metze, D. (2006). Comparative analysis of faith-based programs serving homeless and street-living youth in Los Angeles, Mumbai and Nairobi. *Children and Youth Services Review*, 28(12), 1512-27. [DOI:10.1016/j.chiladyouth.2006.03.005]
- Ghasemzadeh, F. (2003). [Tehran street children (Persian)]. *Social Welfare Quarterly*, 2(7), 249-63. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2257-en.html>
- Gholami, H. (2016). [Increasing empowerment of labour children in Partoo centers (Persian)]. Retrieved from <https://www.yjc.ir/fa/news/5552632>
- Hosseini, H. (2006). [*Working and street children: Series of studies in social pathology* (Persian)]. Tehran: Salman. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/979199>
- Iranian Sociological Association. (2013). [Challenges and perspectives of social policy in Iran (Persian)]. Retrieved from <http://www.isa.org.ir>
- IRNA. (2017). [Acting as an island is not the way to organize children (Persian)]. Retrieved from <https://www.irna.ir/news/82693588/>
- Islamic City Council of Tehran. (2011). [The city council made five proposals to reduce social harm (Persian)]. Retrieved from <https://www.hamshahronline.ir/news/149474>
- Jalali, K. (2016). [We do not have a specific trustee and a proper database in the field of social harms (Persian)]. Retrieved from <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/968728>
- Jangholi, M. (2004). [Investigating the situation of street children (Persian)]. In National Conference on Social Injuries in Iran. *Articles on the First National Conference on Social Injuries in Iran, June 2002: Prostitution, street children and begging*. Vol. 5. Tehran: Agah. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/731029>
- Karabanow, J., & Clement, P. (2004). Interventions with street youth: A commentary on the practice-based research literature. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 4(1), 93-108. [DOI:10.1093/brief-treatment/mhh007]
- Kashefi Ismailzadeh, H. (2000). [Investigating the situation of street children in Mashhad (Persian)] [MA. thesis]. Tehran: University of Tehran. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/dc23860642ad833423bd362a0275c37b>
- Khajeh Naeini, A. (2014). [An introduction to the concept of network governance; desires and challenges (Persian)]. *Political and International Approaches*, 6(1), 129-55. http://pijaj.sbu.ac.ir/article_99262.html

- Kombarakaran, F. A. (2004). Street children of Bombay: Their stresses and strategies of coping. *Children and Youth Services Review*, 26(9), 853-71. [DOI:10.1016/j.childyouth.2004.02.025]
- Kordoni, R. (2016). [We have prepared a certificate of social harms in Iran (Persian)]. Retrieved from <http://www.ion.ir/news/53873/>
- Kudrati, M., Plummer, M. L., & El Hag Yousif, N. D. (2008). Children of the sug: A study of the daily lives of street children in Khartoum, Sudan, with intervention recommendations. *Child Abuse & Neglect*, 32(4), 439-48. [DOI:10.1016/j.chiabu.2007.07.009] [PMID]
- Lam, D., & Cheng, F. (2008). Chinese policy reaction to the problem of street children: An analysis from the perspective of street children. *Children and Youth Services Review*, 30(5), 575-84. [DOI:10.1016/j.childyouth.2007.11.009]
- Lotfi, M. (2015). [Changing the responsibilities of government agencies in supporting working and street children (Persian)]. Retrieved from <https://www.mehrnews.com/news/2870151/>
- Lusk, M. W. (1989). Street children programs in Latin America. *The Journal of Sociology and Social Welfare*, 16(1), 6. <https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol16/iss1/6/>
- Mohseni, L. (2019). [Unsuccessful implementation of 33 street children collection projects (Persian)]. Retrieved from <https://iqna.ir/fa/news/3827470/>
- Nameless. (1990). [*Labor law* (Persian)]. Tehran: Hoghooghi.
- Nasr, V. (2016). [11 responsible organization for organizing labor and street children / there is no necessary coordination (Persian)]. Retrieved from <https://www.irna.ir/news/82074462>
- Rabiee, A. (2014). [Street work children are insured (Persian)]. Retrieved from <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1393/01/29/341843>
- Rabiee, A. (2016). [Iran's strategy: Empowerment against compensatory poverty-relief welfare policy (Persian)]. Retrieved from <http://dolat.ir/detail/280725>
- Radmard, S., & Beltekin, N. (2014). A research on sociality of learning and success -Istanbul street children case. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 141, 1335-8. [DOI:10.1016/j.sbspro.2014.05.230]
- Rahmani Fazli, A. (2016). [Report of the Minister of Interior from private meetings with the leadership on social harms; addiction, the cause of half of divorces and 60% of the number of prisoners (Persian)]. Retrieved from <https://www.icana.ir/Fa/News/300413>
- Ramesh, M. (2004). [*Study of individual, family and economic status of street children* (Persian)]. Bandar Abbas: State Welfare Organization of Hormozgan.
- Reception and Organization Headquarters for Street Children, State Welfare Organization. (2004). [*Statistical view of the performance report of the street children organizing headquarters* (Persian)]. Tehran: State Welfare Organization of Iran.
- Shaverdi, T. (2004). [A look at the situation of street children in Iran and its causes and factors (Persian)]. In first national congress on social harms in Iran. *Articles of first national congress on social harms in Iran, June 2002*. Tehran: Agah. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/731029>
- Tajuddin, A. R. (2015). [Contradiction in statistics on labor and street children (Persian)]. Retrieved from <http://women.gov.ir/fa/news/5794>
- Talebi, N. (2010). [Child labor and the reproduction of social inequality; Case study: Children covered in working children and street children (Persian)] [MA. thesis]. Tehran: Allameh Tabatabai University. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/8f25a2967433c10eea2eded-ca6044553>
- The Office of Social Victims Affairs, State Welfare Organization. (1999). [*Design of identification, diagnosis and replacement centers for street children* (Persian)]. Tehran: State Welfare Organization of Iran.
- The Office of Social Victims Affairs, State Welfare Organization. (2002). [*Organizing plan for twenty thousand street children* (Persian)]. Tehran: State Welfare Organization of Iran.
- The Office of Social Victims Affairs, State Welfare Organization. (2002). [*The design of a health guest house (shelter)*

for street children (Persian)]. Tehran: State Welfare Organization of Iran.

The Office of Social Victims Affairs, State Welfare Organization. (2003). [*Methods of organizing street children* (Persian)]. Tehran: State Welfare Organization of Iran.

The Office of Social Victims Affairs, State Welfare Organization. (2005). [*Methods of organizing street children* (Persian)]. Tehran: State Welfare Organization of Iran.

The Office of Social Victims Affairs, State Welfare Organization. (2003). [*Child labor protection plan (first stage, street child labor)* (Persian)]. Tehran: State Welfare Organization of Iran.

The Office of Social Victims Affairs, State Welfare Organization. (2003). [*Performance report summary of street children's centers (first six months of 1382)* (Persian)]. Tehran: State Welfare Organization of Iran.

United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (Dateless). [*International street children agency: Activities and projects on street children in different countries* (Persian)]. Tehran: UNICEF Office in Tehran.

United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (1998). [*Analysis of street children situation* (Persian)]. Tehran: UNICEF Office in Tehran

United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (2002). [*Street children in Mumbai and Kolkata* (Persian)]. Tehran: UNICEF Office in Tehran.

Vahid, M. (2016). [*Public policy* (Persian)]. 3rd Ed. Tehran: Mizan. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/736639>

Vameghi, M. (2006). [Street children in Iran and governmental approaches (Persian)]. *Social Welfare Quarterly*, 5(19), 175-204. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1954-en.html>

Volpi, E. (2002). Street children: Promising practices and approaches. *WBI Working Papers*, Stock No. 37196. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/344301468763803523/pdf/263880WBIOStreet0children.pdf>